

บทที่ 1 บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

เมืองแต่ละแห่งล้วนมีโครงสร้างและองค์ประกอบของเมืองที่แตกต่างกัน ตามสภาพภูมิประเทศ การตั้งถิ่นฐาน สภาพเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และคติความเชื่อในแต่ละยุคสมัย โดยโครงสร้างและองค์ประกอบเหล่านี้ทำให้เมืองแต่ละเมืองมีลักษณะและเอกลักษณ์ที่แตกต่างกันไป

เมืองน่าน หรือนันทบุรีเป็นเมืองเก่าแห่งหนึ่งของล้านนาตะวันออก ที่รวมตัวก่อตั้งขึ้นบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำน่าน มีประวัติความเป็นมาเริ่มต้นตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 18 เมืองหรือเวียงน่าน ซึ่งเป็นที่ตั้งของตัวจังหวัดน่านในทุกวันนี้ เป็นตัวเวียงที่พระยาผดุงได้สร้างขึ้นใน พ.ศ. 1911 เนื่องจากว่าตัวเมืองเดิม คือ เวียงแซ่แห่งที่อยู่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำน่านกันดารน้ำ อย่างไรก็ตามใน พ.ศ. 2360 เวียงน่านได้เกิดอุทกภัย จึงได้มีการได้ย้ายไปยังทางตอนเหนือของเมืองเดิม ก่อนที่จะย้ายกลับมาใน พ.ศ. 2398 เมื่อแม่น้ำน่านเปลี่ยนเส้นทาง และได้กลายเป็นที่ตั้งของตัวจังหวัดน่านจนถึงทุกวันนี้ ซึ่งในปัจจุบันตัวเวียงน่านโบราณทั้งสามเมืองก็ยังคงปรากฏให้เห็นถึงอารยธรรม วิถีชีวิต คติความเชื่อของคนในอดีต สะท้อนผ่านมายังโครงสร้างและองค์ประกอบทางกายภาพของเมืองที่ยังคงหลงเหลืออยู่

โครงสร้างและองค์ประกอบทางกายภาพของเมืองน่าน มีความแตกต่างกันในแต่ละยุคสมัย เช่น เมืองระบบป้อมภูเขาของเวียงภูเพียงแซ่แห่ง เมืองในระบบทึกล้านนาของเวียงน่าน หรือองค์ประกอบอื่นๆ ของเมืองเช่น วัดหลวง ชวงเมือง ประตูเมือง กำแพงเมือง คุ่มเจ้าเมือง ซึ่งโครงสร้างและองค์ประกอบบางอย่างอาจถูกทำลายลงไป แต่ก็ยังมีบางส่วนที่ยังคงหลงเหลืออยู่ในปัจจุบัน เช่น ชวงเมือง คุ่มเจ้าเมือง วัดหลวง หรือ วัดเก่าแก่ที่สำคัญของเมืองน่าน อาทิ วัดพญา วัด วัดมหาโพธิ์ สิ่งต่างๆ เหล่านี้ล้วนแต่เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของเมืองในอดีตและในปัจจุบัน อย่างไรก็ตามในปัจจุบันจากการเจริญเติบโตของเมือง การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม ทำให้องค์ประกอบที่สำคัญเหล่านี้ถูกทำลาย ถูกลดคุณค่า ความสำคัญลง หรือถูกกลืนด้วยองค์ประกอบของเมืองในแบบสมัยใหม่

การศึกษาวิจัยเรื่องการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและองค์ประกอบทางกายภาพของเมืองในครั้งนี้ จะทำให้รู้ถึงปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนั้นๆ เพื่อเสนอแนวทางอันจะเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาเมืองต่อไป

1.2 คำถามในการวิจัย

เมืองน่านมีลักษณะการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและองค์ประกอบทางกายภาพตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันอย่างไรและมีปัจจัยอะไรที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

1.3 วัตถุประสงค์ในการศึกษา

- 1) ศึกษาโครงสร้างและองค์ประกอบทางกายภาพของเมืองน่านและการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
- 2) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและองค์ประกอบของเมืองน่าน
- 3) เสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อการคงไว้ซึ่งองค์ประกอบของเมืองน่าน ในบริบททางวัฒนธรรม สังคม และเศรษฐกิจ ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงในยุคสมัยต่างๆ

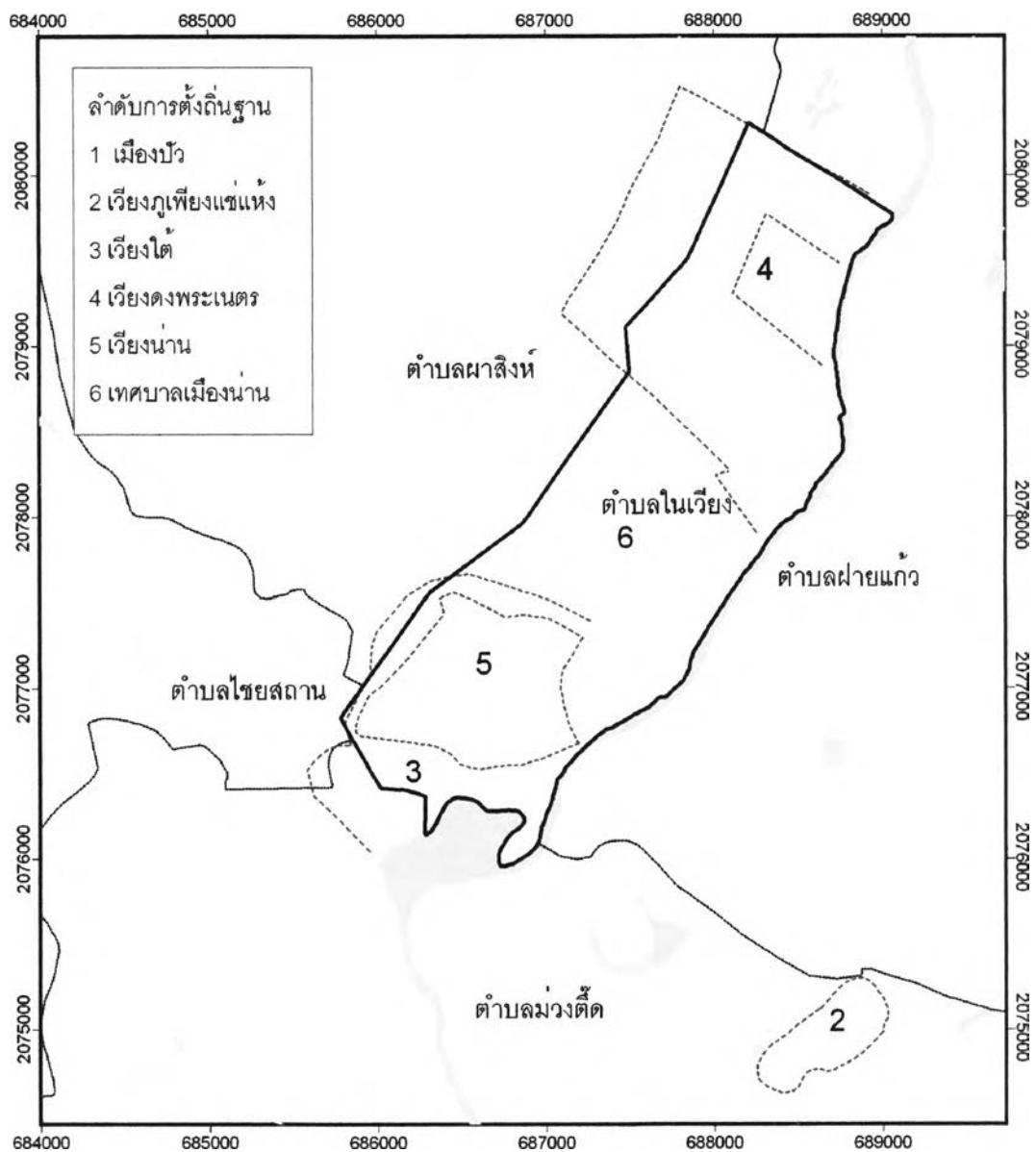
1.4 ขอบเขตการศึกษา

ขอบเขตด้านพื้นที่ : การศึกษาครอบคลุมบริเวณพื้นที่เมืองเก่าน่าน และบริเวณพื้นที่ต่อเนื่อง ซึ่งอยู่ในเขตเทศบาลเมืองน่าน อำเภอเมือง จังหวัดน่าน (แผนที่ 1.1)

ขอบเขตด้านเนื้อหา : ศึกษาการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและองค์ประกอบทางกายภาพของเมืองเก่าน่านตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนั้นๆ เพื่อเสนอแนะเชิงนโยบายในการพัฒนาเมืองน่านในอนาคต

1.5 ขั้นตอนการศึกษา

- 1) ศึกษาแนวความคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องโครงสร้างและองค์ประกอบทางกายภาพของเมือง คติความเชื่อในการสร้างเมือง การเปลี่ยนแปลงของสังคมเมือง จากเอกสารและงานวิจัยต่างๆ โดยนำข้อมูลทฤษฎีมาตั้งคำถามวิเคราะห์ประมวลผล เพื่อสรุปความสัมพันธ์ในประเด็นต่างๆ เพื่อกำหนดเป็นกรอบการศึกษา
- 2) ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ การตั้งถิ่นฐาน โครงสร้างและองค์ประกอบของเมือง และแผนพัฒนาเมืองน่านในอนาคต โดยอาศัยการวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แผนที่ภูมิประเทศ ภาพถ่ายอากาศในแต่ละช่วงเวลา ร่วมกับการออกสำรวจสังเกตการณ์และการสัมภาษณ์บุคคลสำคัญในพื้นที่
- 3) จัดระบบข้อมูล จัดระเบียบ แยกประเภทและช่วงเวลาเพื่อสะดวกต่อการวิเคราะห์
- 4) วิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องทั้งหมด นำทฤษฎี หลักการ รวมถึงแนวความคิดต่างๆ มาประกอบการวิเคราะห์

<p>วิทยานิพนธ์เรื่องการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและองค์ประกอบทางกายภาพของเมืองน่าน</p>	
<p>แผนที่ 1.1 พื้นที่ศึกษา</p>	
<p>สัญลักษณ์แผนที่</p> <ul style="list-style-type: none"> ขอบเขตเมืองเก่า ขอบเขตเทศบาลเมืองน่าน ขอบเขตตำบล แหล่งน้ำ 	<p>ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย</p> <p>ที่มา : กรมโยธาธิการและผังเมือง 2544</p> <p>0 0.3 0.6 Kilometers</p>

5) สรุปการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและองค์ประกอบทางกายภาพของเมืองและเสนอแนะเชิงนโยบายในการพัฒนาเมืองน่าน

1.6 แหล่งที่มาของข้อมูล

1.6.1 ข้อมูลปฐมภูมิ ได้จากการศึกษาภาคสนาม โดยแบ่งออกได้ 3 ส่วนหลัก ได้แก่

1) การสำรวจภาคสนาม (Field Survey) โดยดูจากแผนที่ดิจิทัล (GIS) ปี 2544 ละภาพถ่ายทางอากาศจำนวน 2 ปี ได้แก่ พ.ศ. 2520 และ 2545 และการสำรวจสภาพปัจจุบันประกอบเพิ่มเติมด้วย ได้แก่ ขอบเขตของเมือง การใช้ประโยชน์ที่ดิน การใช้ประโยชน์อาคาร ถนน สาธารณูปโภคและสาธารณูปการของเมือง

2) การสังเกต (Observation) โดยการสังเกตการณ์โครงสร้างและองค์ประกอบทางกายภาพของเมือง

3) การสัมภาษณ์ (Interview) ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก โดยการสัมภาษณ์บุคคลสำคัญ (Key Informats) ในพื้นที่ เป็นการสัมภาษณ์ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยได้แก่ ลักษณะทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคมของเมือง และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ตลอดจนสาเหตุที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เพื่อให้เห็นภาพการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของเมืองในแต่ละช่วงเวลา

1.6.2 ข้อมูลทุติยภูมิ แบ่งออกเป็น 2 ประเภท

1) ข้อมูลเอกสารทางประวัติศาสตร์ ข้อมูลสถิติ และเอกสารทางราชการ ได้แก่

- สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดน่าน
- สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัด
- เทศบาลเมืองน่าน
- ห้องสมุดประชาชนจังหวัดน่าน
- หอสมุดสำนักวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ห้องสมุดคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2) แผนที่ภาพถ่ายทางอากาศ ได้แก่

- แผนที่ภูมิประเทศมาตราส่วน 1 : 50,000 ชุด L7018 ของกรมแผนที่ทหาร ระวังที่ 51461

- แผนที่ดิจิทัลเมืองน่าน มาตราส่วน 1: 4,000 พ.ศ. 2544 ของสำนักงานโยธาธิการและผังเมือง กระทรวงมหาดไทย

- ภาพถ่ายทางอากาศ จำนวน 3 ปี ของกรมแผนที่ทหาร ได้แก่ พ.ศ. 2520 พ.ศ. 2535 และ พ.ศ. 2544

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

การศึกษาจะทำให้ทราบถึงปัจจัยที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและองค์ประกอบทางกายภาพของเมืองน่าน และข้อเสนอแนะเพื่อนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาเมืองน่านต่อไป